

M. KRLEZA: LÉDA

(A SZABADKAI NÉPSZÍNHÁZ MAGYAR RÉSZLEGÉNEK VENDEGJÁTÉKA)

Csak időnként, egy-egy alkalommal jutunk el a felismerésig: a művészetpolitikai fórumokon sokkal többet kellene foglalkozni a szomszéd népek művészetével, irodalmával. A provincializmus elleni harcot helytelenül értelmezve, nemegyszer másod- és harmadrangú nyugati szerzőket jelentetünk meg, ugyanakkor keveset tudunk szomszédaink gyakran nívósabb alkotásairól. Pedig történelmünk, társadalmi fejlődésünk problémavilága is sokkal több szállal kapcsolódik a csehekéhez, románokéhoz vagy a jugoszlávokéhoz, mint mondjuk a francia, amerikai vagy svájci társadalmi szituációkhoz. Ez az aránytalanság különösen olyankor szembeötlő, ha valamelyik klasszikus, a Duna menti népek kultúrájából kinövő alkotással találkozunk.

Miroslav Krleža neve már nem ismeretlen a magyar olvasó, színházlátogató előtt. E nagytekintélyű alkotó realista prózájában főképp a monarchia békés idilljéből kifejlődő társadalmi átalakulást kíséri figyelemmel, egyetlen réteg: a dzsentri sorának változásában. Nagyívű drámatrilógiája: a *Glembay urak*, az *Agónia* és a *Léda* a birtokos, katonatiszti réteg fokozódó anyagi és morális züllésének egy-egy állomását rajzolja meg. A trilógia első darabja még 1913-ban játszódik, s alakjait még bizonyos fény övezi, a hét évvel későbbi időből való *Agónia* szereplői viszont már elvesztették ezt a fényt; megkoptak, visszataszítókká, rútakká lettek. Belső és külső pusztulásukban az író azonban még tragikus vonásokat is lát: a dzsentri pusztulása olyanokat sem kímél meg, akiknek némileg joguk volna a továbbélésre. Tragikus azonban az az erőfeszítés, az a küzdelem, amelyet hiábavaló módon régi fényük, életük régi külsőségei megőrzésére fordítanak, miközben a világ megváltozott. Ezt a tényt önmaguk is felismerik, tudomásul veszik, ahhoz azonban már nincs erejük, hogy gyökeresen változtassanak életformájukon, világszemléletükön.

A bomlás a Lédában még nyilvánvalóbb, a pusztulás méretei nagyobbak és ugyanakkor sokkal kevésbé tragikusak, hiszen, itt már maguk a „hősök” is ki mondják: „mindnyájan rothadt narancsok vagyunk.” Vitéz Urbán Olivér, a levitézlett szentpétervári diplomata, a Glembay család utolsó sarja világosan látja ennek a rétegnek a sorsát, jellegét. A frakk, a vakító fehér plasztikon, a cylinder és a monokli még a régi, ennek a fénynek azonban nagy ára van. Gátlástanul eladják hát magukat, hazudnak és csalnak, s ezt felelőtlen cinizmussal maguk is bevallják. A korábban még roncsaiban meglevő tartásnak itt már nyoma sincs: apró, piszkos szerelmi és anyagi bonyodalmakban fecsérik el erejüket. Krleža költői ereje talán éppen a *Lédában* éri el teljességét, amikor a szatíra finom eszközeivel szinte észrevétlenül leplezi le alakjait, s belopózkodva szalonjaikba, felszínre hozza legintimebb titkaikat, melyeket már úgyszólván csak hamis erkölcsiség s a néhai családi tekintély leplezett. A műben üres emberi egzisztenciák blazírt életvilága tárul elénk, ahol a művészet a megalkuvások sorozatában iparcikké silányulva teljesen elveszti igazi létjogosultságát. De kegyetlen gúnnyal állítja elénk az író az erkölcsiség megcsúfolásában megnyilvánuló szerelmi kapcsolatok visszataszító erotikáját is.

Krleža szándéka szerint – mint a darab alcíme: Egy farsangi éjszaka komédiája is mutatja – komédiát írt. De annak ellenére, hogy hősei valóban a komikum légkörében pusztulnak s tűnnek el a ködös márciusi éjszakában, ezeket az alakokat bizonyos líraiság veszi körül. A rendezés a komikum és a líraiság kettősségére építette a darabot, e kettő egymáshoz való viszonyában azonban *Virág Mihály* rendező mintha nem ítélne elég határozottan. Az előadás a komikum hangsúlyozásával – helyesen – megfosztotta minden tragikus vonástól a Léda hőseit, e társadalmi kritika életét és ezzel az író állásfoglalásának élet azonban tompította, erősen hangsúlyozta a lírai elemeket. Az ábrázolt szerelmi kapcsolatok már nem belső összehangzáson és kölcsönös felelősségvállaláson épülnek fel, hanem kizárólag a könnyű kaland, a tisztán testi szerelem az értelmük. Így e kapcsolatok – amelyeknek tartalmatlanságát maguk a szereplők is érzik – nem lírai mozzanatokból épülnek fel, hanem ürességükben a visszataszító, a rút ad nekik különös hangulatot és ízt. Krleža már csupán komédiának látta a *Glembay urak* leszámrazottainak életét.

A Szabadkai Népszínház magyar tagozata, mely mai formájában 1951 óta működik, jelentős feladatot vállalt magára: Vajdaság magyarlakta falvaiba vinni rendszeresen a jó, a színvonalas kultúrát – ez az együttes programja. Jellegéből és helyzetéből is adódik, hogy művészei más stílusban játszanak, mint amilyet mi hazai színpadainkon látunk és megszoktunk. Nem az értelemre apelláló, elemző, szinte logikai konstrukció az ő játékmódjuk, hanem szenvedélyesebb, néhol külsőségesebb és érzelmesebb stílus.

M. Grünewald: Az isenheimeri oltárkép részlete

Gyémánt László: Életbenmaradtak karneválja

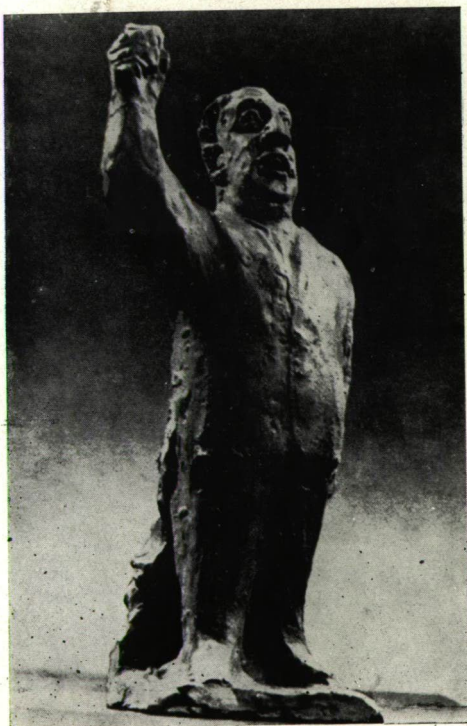
BENCZÉDI SÁNDOR NÉGY SZOBRA

Részeg

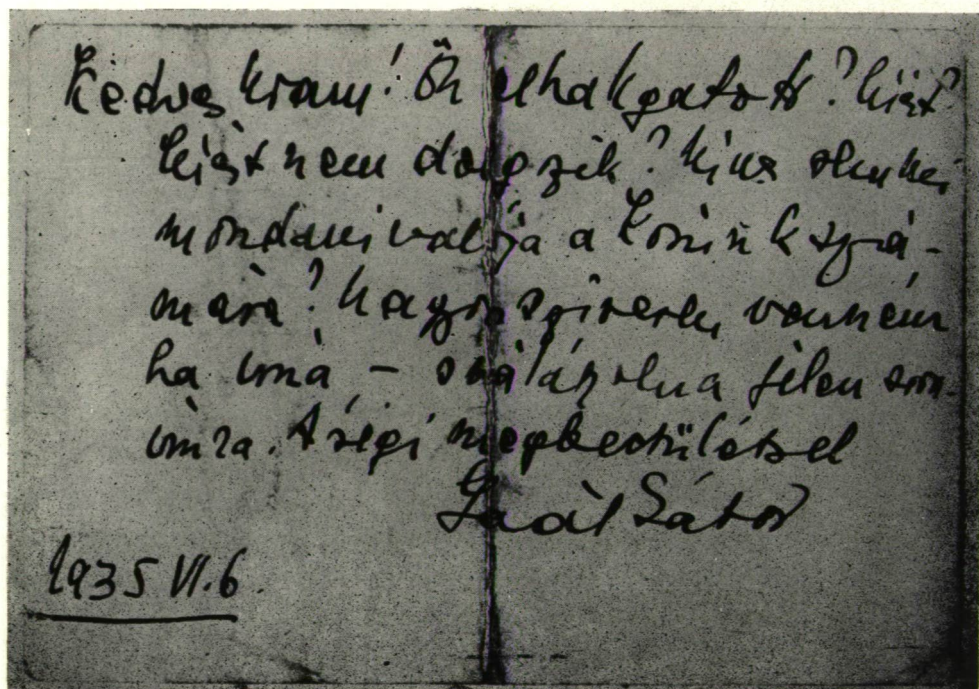
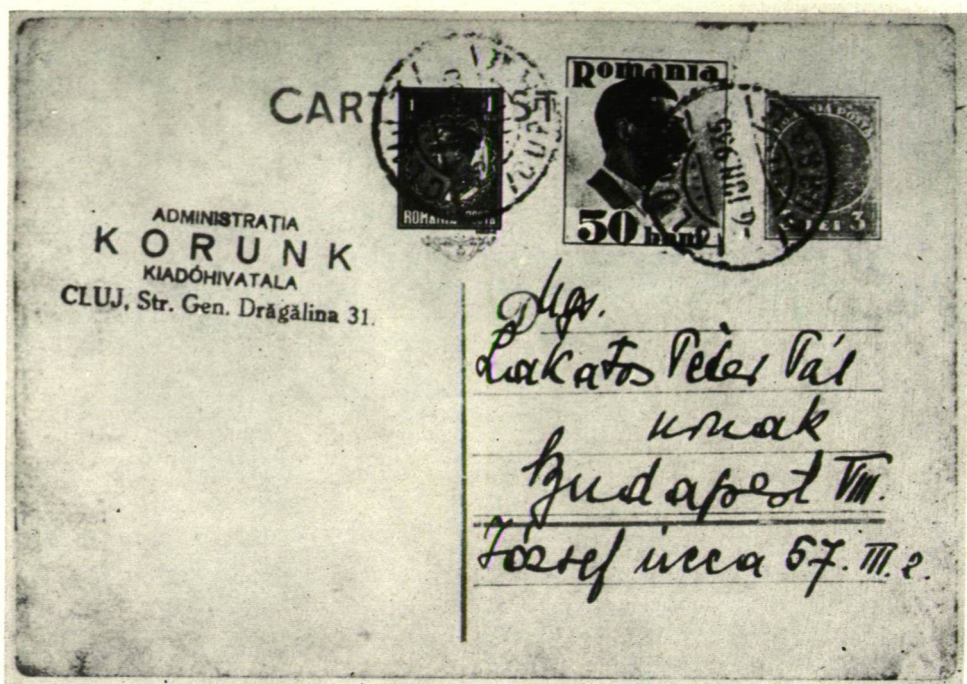
Bürokrata

Felkösztöntő

Fontos ember

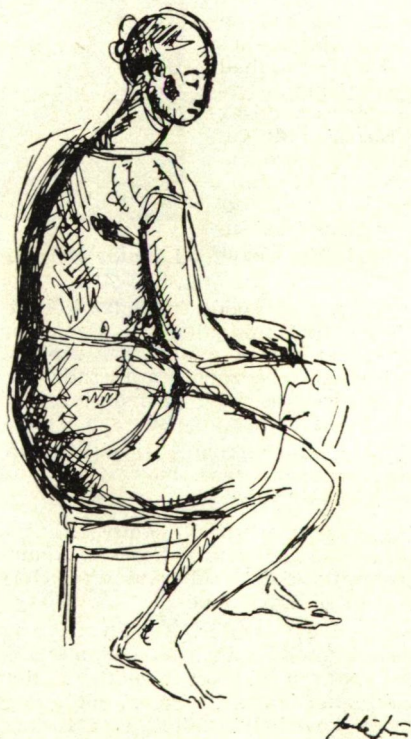
Gál Gábor levele Lakatos Péter Pálhoz. Vö. Szalai Imre: Lakatos Péter Pál

Az előadás a dramaturgiai átdolgozás és a rendezés fenti elvei alapján nem követi pontosan Krleža szerkezeti megoldását, mely a darabot bizonyos logikai csúcspontok összefüggésére építi. Ezek a csúcspontok kevésbé emelkedtek ki és inkább egy egységes és statikus állapotot ragadott meg az előadás.

A színészi teljesítmények közül kiemelkedett *Pataki László* játéka, aki vitéz Urbán Olivér alakját keltette életre. A levitézlett dzsentri ellentmondásos egyéniségét, morális züllöttségét, cinizmusát, felelőtlen élvhajzását végig jól fogta meg, s ábrázolását egy-egy remek gesztussal még jobban elmélyítette. (Az egyik csábítási jelenetben, amikor Klára kegyeit igyekszik elnyerni szenvedélyes udvarlással és csillogó bókokkal, mielőtt letérdel, óvatosan leejtette zsebkendőjét, hogy kímélje nadrágját...) A többi szereplő változó színvonalú alakítást nyújtott; talán az Aurél alakját megformáló *Szilágyi László* játékában fedezhettünk fel a társaiénál több eleveniséget és erőt. Sajnos az előadás ritmusát erősen zavarta, hogy a színészek szöveg-tudása nem volt kielégítő, és különösen az előadás elején játszottak érezhető lámpalázzal.

A Szabadkai Népszínház szegedi vendégjátéka az előadás néhány fogyatékosága ellenére is hasznos és jelentős volt, hiszen ráirányította figyelmünket déli szomszédaink eleven kulturális és irodalmi életére, a Vajdaság színházának munkájára, és elevenebbé tette a két város kulturális kapcsolatait. A szegedi közönséget pedig megismertette Krleža nagy művészi erőnyeket csillogtató darabjával.

KISS AURÉL

Szabó Iván rajza